

Az első kiadás igen érdekes adatokkal és részletekkel van kibővíve a másodikban. Különösen fontos körülmény hogy szerzők vállairól a népiskola növendékei a hazai történelem határain túl a világtörténelem nagy mezején is széttékinthetnek. Tudjuk, hogy a pedagógiai téren kezdetben egyszerre mindent eltalálni nem lehet, de az úttörők érdemeit nem méltányolni hálátlanság volna. Nem epokhális jelenség-e magában, hogy e könyvecske által a világtörténelem mint rendes tanulmány tetteleg bevitetett népiskoláinkba?

Azonban egy bizonyos dologra nézve szabad legyen észrevételet tennünk. Ezen kifejezésekből: István jeles törvényeket alkotott (24. lap); Kálmán az előbbi királyok szigorú törvényeit enyhítette (30. lap) sat. azt kell következtetni, hogy a törvényhozás joggyakorlata az uralkodókat illette, s ez az alkotmányos Magyarországra nézve teljességgel nem áll. Törvényt az uralkodó nem hozhatott, sőt csak akkor követett törvényes eljárást a törvényhozás körül, ha ez excellens jog gyakorlatában a nemzetet nem akadályozta. Ugy hiszszük, a fogalmak tisztázása végett a harmadik kiadásnál a szerzők szivesek lesznek ezt figyelembe venni.

Xy.

Bírálati magyarázatok Emericzy Géza urnak.

A M. T. Akadémiai Értesítő 4. kötetének 2. füzetébe egy értekezést közöl Emericzy Gézától. Tárgya ez értekezésnek a dialektikai módszer, célja pedig annak bebizonyítása, hogy a) „Egyedül a történelmi módszer érvényes és kötelező.“ b) „A józan, őszinte dialektika érvényes, de kötelező.“ c) „A hégféle dialektika se nem érvényes, se nem kötelező.“

E tételek bebizonyítása képezvén értekezőnek nyíltan bevallott célját, meglepőnek kell találnunk, hogy értekezésében egy szóval sem látjuk bizonyítva sem azt, hogy valamely módszernek érvényes és kötelező volta között különbség van, sem azt, hogy a történelmi módszer érvényes és kötelező, sem pedig azt hogy ilyen csupán és egyedül csak az. Bár értekező jó előre fölállítja azon tételt, hogy a bölcselekedésben általában kétféle eljárás lehetséges: a történelmi (természetszerű) és a dialektikai (művészi), de csak is felállítja, mivel sem bizonyítván. Majd átmegy mindkét módszernek ismertetésére s a miket e közben a történelmi módszer jellemzésére elmond, azokból ugyan aligha fogja valaki megtudni, hogy miben áll hát csak ugyan annak lényege? Ő maga azt emeli ki belőlük lényegesül, hogy „történelmi-

leg minden egyes tudomány egyes (specialis) kutatások eredményé, s ha valamely egyes gondolkozó ember tudományos kísérleteiben azt utánozza, miily módon évszázadok hosszú során sokak közreműködése folytán történt, arra azt mondjuk, hogy a történelmi módszer követője. "Csak mellékesen érintve, hogy a specialis vizsgálódások, különösöknek lévén nevezendők, egyeseknek helytelenül mondatnak, kérjük értekezőt, mi az, a mi az általa megjelölt módon évszázadok hosszú során, sokak közreműködése folytán történt, s a minek utánzása által érdemesfthejük magunkat arra, hogy a történelmi módszer követőinek mondassunk? Kérdjük, miután szavaiban szabatosan kifejezett, határozott értelmet találni nem birunk. De, a kifejezés szabatlan voltától eltekintve is, kérdjük, miként legyen a bölcsészet nem egyes, különben bármi nagy rejtélyek és talányok megoldására törekvő, hanem a világ egységének és összefüggésének kitüntetője, s annak kimutatója, mint lehessen a nagy, egyéni tapasztalásunk folytán (tán szerius?) töredékes és hiányos mindenséget mint rendszeres egészet gondolni, ha művelői elmélkedéseiket minden új tárgynál újból kezdi meg, feladataik összefüggésökre (tán összefüggésére?) vagy egyik tárgyról másakra való átmenetekre épen nem, vagy keveset ügyelnek? Pedig mindeniket maga követeli értekező, épen az általam irt szavakban, jó előre bemutatva így logikáját s combinálási képességét. Nem mondható jobbnak a dialektikai módszerről adott jellemzése sem. Azonban tulhosszas lenni nem akarván, ez ítéletemnek e helytindokolása helyett legyen szabad a nyájas olvasót egy felől Emericzy urnak dolgozatára, másfelől meg Tiszta Észtanom 70. §-ára utasítanom. Itt csak azt emelem ki, hogy bár Emericzy ur határozottan állítja, hogy Hegel módszere dialektikai ugyan, de nem azon igénytelen egyszerűségben, a melyben az ő leírásában föltűnik: még sem tartá szükségesnek avagy csak egy sornak is fölhozását, ez állításának bizonyítására. Pedig e nélkül nem látható be, hogy ellenvetései csupán a Hegelféle dialektikát illetik, mint követeli. Vagy tán az teszi a Hegelféle dialektikának valóban sajátlagos természetét, hogy benne a fejtegetés tényleges fogalommal kezdődvén, az nemsokára ellenkezőjébe megyen át, azért, hogy ezen nemleges fogalom megint új tényleges fogalommá legyen? Azt kellene hinnünk, hogy értekező így véli, ha világosan nem mondaná, hogy a Hegel-féle dialektikában a mozgás indító oka látszólag más, mint a mi mind-egyik dialektikai haladásnak rugója, t. i. a föltétlen lényről egyelőre birt meghatározásnak elégtelensége s illetőleg ez elégtelenségnek érzete. De ezt nyilván mondja. S ép ezért nem vagyunk képesek belátni, miért szorítja ellenvetéseit csak a Hegel-féle dialektikára.

Ha nem puszta következetlenségből és elfogultságból, úgy aligha nem azon, magát másoknál is eláruló számításból, a melyre tekintve lőn kimondva, hogy bölcsészeti reputatioját nálunk nem egy csupán csak a Hegel elleni divatos ágaskodásnak köszönheti. Így állván a dolog, megvallom szó nélkül hagytam volna ez értekezést, ha nem volna annak egy nagy érdeme. Ez érdem szerintem nem abban áll, a miben Horvát Ciril vélte, ki az akadémiában ez értekezést bírálva, többek közt így szólott: „A ki a német philosophiában jártas, százszor is találkozhattott már azon gondolatokkal, melyeket a szerző elősorol. Érdeme csak abban áll, hogy azokat összeszedte és belőlök egy külsőleg összeaggatott egészet csinált.“ Mondom, Emericzy ur érdeme szerintem nem ebben, nem ez összeszedésben és aggatásban áll. Hiszen nem volt szükséges ez összeszedés, ellenvetéseit majdnem kivétel nélkül együtt lelvén Trendelenburg logikai fejtegetéseiben, legalább a mennyire azok a Hegel-féle állásponton belülről tétetnek. Érdeme hát az, hogy e minden esetre éles észszel tett, s a tudománynak nem egy részben javára vált ellenvetéseket irodalmunkba átültette. Büne ellenben az, hogy ezt Trendelburgra hivatkozás nélkül tette, ennek ellenvetéseit úgy adva mint sajátjait. Ezen idegen tollakkal pompázásra törekvés lett aztán hihetően oka, hogy eltért azon, a dolog természete által igényelt rendtől, melyben ez ellenvetések Trendelburgnál előadvák, s megtagadta ennek formulázását is, hasonlíthatlanul silányabbal helyettesítvén azt. Azonban, a Trendelburg-féle ellenvetések így megrontva s összefüggésökből kiforgatva is figyelmet érdemlők, s nekem legalább úgy tetszik, hogy a tudomány érdeke kívánja, hogy miután hozzánk úgy a hogy átültetve lőnek, irodalmunkban is meglegyen feelve reájuk. Ugyanazért a következők Emericzy urnak, főleg mint Trendelberg tolmácsának szólnak.

Emericzy ur úgy véli, hogy a Hegel-féle módszer alkata legtisztábban a logikából, nevezetesen a logika kezdetéből tűnik ki, e kezdenek vizsgálásához fog, idézvén Hegel encyklopaediájának Trendelenburg által is idézett 86. 87. s 88. §-aiból a céljára használhatóknak itélt következő tételeket:

A tiszta lét a kezdetet képezi, mert tiszta gondolat s a határozatlan, egyszerű közvetlen egyszersmind. . . Ha a föltétlen lényt a tiszta lét állítmányával illetjük, úgy első meghatározását nyerjük meg: a föltétlen lény a lét. Ez az első, legelvontabb és legszegényebb meghatározása. Tovább így folytatja idézését: „A tiszta lét a tiszta abstractio, annál fogva a föltétlen ellentét (das absolut negative) mi, ha ezt is közvetlenül fogjuk föl a s e m m i v e l egyenlő. Ámde, mint a további idézés mondja,“ A semmi, mint ez a közvetlen

egyenlőség önmagával (als die unmittelbare, mit sich selbst gleiche) megfordítva ugyanaz mi a lét. A lét és nem lét igazsága tehát a kétfőnek egysége, ez az egység a levés. Az így neki tulajdonított tant Hegel aligha fogadná el sajátjául, noha saját tételeinek idézetével állítottatott össze. Mert igaz ugyan, hogy Hegel nyilván mondja, hogy a lét egyenlő a nemléttel, a semmivel, s hogy a semmi nem különbözik a léttől. De azt is mondja ám, és pedig mindjárt a 88. §. folyamában, hogy a mily igaz a létnek és nem létnek, a semminek egysége, szintoly igaz azoknak teljes különbsége is, egyikük nem levén az, a mi másikuk. Sőt már a 87. §-ban is világosan mondja, hogy a lét csak teljes határozatlanságában és határozatlansága miatt egy a semmivel. Ezeket Emericzey ur figyelmen kívül hagyván a Hegel-féle tan felállításában egyoldaluan járt el, mi alig jobb, mint ha hamisan járt volna el. Igen, mert idézeteinek e hiányossága, egyoldalúsága egyenesen meghamisítja, sőt képtelenné, értelmetlenné teszi a tant. Hiszen ha a lét és nemlét csak egyek, azok volnának s nem egyszermind különbözők is: lehetlenné válnék a levésnek, mint e kétfő egységének gondolása. Nyilván, miután ez esetre ama kétfő, nem lenne valóban kétfő, s így nem lehetne egygyé. S a mily egyoldaluan hiányos idézése, ép oly helytelen magyarázata is. Vegyük mindjárt első tételét, mely így szól: „Tehát miután a lét kategóriája a nemléttet viseli magán: a lét átváltozik a nemléttbe, a semmibe. Megvallom, hogy én sem a tehát, sem a miután alkalmazásának jogosultságát nem látom be. A tehát-t nem, mivel az előbocsátottakban nincs kimutatva, hogy ha a lét kategóriája a nemléttet viseli magán, annak ebbe át kell változnia; a miután-ét nem, mivelhogy az épen említett kényszerűséget nemesak az előbocsátottakban nem látom megbizonyítva, de különben sem ismérem el, megbizonyíthatlannak itélvén. Hiszen ha mi valami mást visel magán, még azért nem kell abba átváltoznia, és pedig még akkor sem, ha azt szükségkép viseli magán. De különben is értekező idézeteinek értelmében a lét ugy is egyenlő, vagy inkább egy levén a nemléttel, abba át sem is változhatik, mi sem lehetvén azzá, a mi már ugy is. Szintoly szerencsétlen magyarázatának további folyamában is, mely így hangzik: „E létező semmi kategóriája azonban nem nyugszik meg, hanem átsap a levésbe, mely a lét és nemlét természetét magában egyesíti.“ Ha a létnek a semmivel egyenlősége miatt, vagy mivel ezt magán hordja, ebbe kell átmenni: nem látom miért kelljen a nemléttnek létteli egyenlősége miá meg nem ebbe, hanem a levésbe csapni át. A minthogy nem is kell. Az épen mondottak után megfoghatónak kell találnunk, ha a levés gondolatának följelzésében

sem szerencsésb. Ezt följegyzendő így szól: „A levés a létező nemlét, és a nem létező lét. Dehogy, dehogy. Hiszen Emericzy úr maga mondja, és pedig ugyanazon egy lélekzettel, hogy a levés az elmuló lét s a keletkező nemlét, az elmuló tehát nem a nem létező s a keletkező, tehát nem a létező, mert hiszen a nem létező nem mulhatik el, s a létezőnek nem szüksége keletkeznie.

Mielőtt tovább mennénk jegyezzük meg, hogy értekező nem elég gondos a műszavak alkalmazásában, vagy nem isméri azoknak igaz jelentését. Ezért zavarja össze s használja különböztetés nélkül a levést és a létezést, s azért mondja, hogy a fejlődés folyamatában minden későbbi fogalom gazdagabb a közvetlenül előtte állónál, t. i. az utóbbinak mozzanatával. Ennek nincs értelme. Helyesen azt kell mondani, hogy mivel ez utóbbi is mozzanatává lett. Szóban forgó kifejezés ugyanis a mechanikától kölcsönözött, a mely tanítja, hogy például az emelésben a hosszúság jelentő ugyan, s így nem vesszett el, de nem mint hosszúság, hanem mint az erőnek vagy a tehernek tényezője, mozzanata, a szerint t. i. a mint az erő, vagy a teherkar hossza az.

Végezve így, bár mint láttuk, nem sok szerencsével a dialektikai módszert s annak alapgondolatát illetőleg tájékozását, átmegy azon módszer érvényességének vizsgálatára. S itt mindenképp előtt az a baja, miért kísérti meg Hegel a gondolat és lét egysége fejlesztését, mielőtt megmutatná e fejlesztésnek lehető voltát, más szóval, miért nem jár Kant nyomaiban, miért nem kísérti meg mindjárt a kezdetben annak kimutatását, mit kíván és enged meg azon föltétlen lénynek fogalma, a melynek fejlődésében megismérése s ez által felfogása épen a feladat, a végeél. Nem tudja, hogy ez filius lenne ante patrem. Majd azon botránkozik meg, hogy a dialektika a lét és gondolkodás egységes fejlesztése, azaz a mindenséget az által akarja érthetővé tenni, hogy megmutatja miképen készül, vagyis miképen lesznek a létező dolgok létezőkké. Kár volt ki nem mutatnia, meg nem bizonyítania, hogy az általa használt a z a z joggal lett használva, más szóval, hogy a lét és gondolkodás egységes fejlesztése egy értelmű a mindenségnek az által érthetővé tételével, hogy megmutatjuk, miképen készül az, vagyis miképen lesznek a létező dolgok létezőkké. Kár volt, mert nyilván van, hogy ez sem bir közvetlenül szembeszökő bizonyossággal; de kár volt azért is, mivel mi mások úgy tudjuk, hogy a dialektika methodus hívei a m i k é n t kérdését egyenesen elutasítják, nem erre, hanem a m i é r t r e levén képesek megfelelni, és pedig a gondolatszükségességnek felmutatása által, mivel meg természetesen elveszti erejét minden okoskodása, a mely-

lyel épen a miként kérdése megoldásának lehetlenségét akarja próbálni.

Hason avatatlanságot árul el a 3. alatti ellenvetésével s okoskodásával is. Ezzel azt akarja megmutatni, hogy a tiszta lét nem oly mag, tehát nem oly alap, mely az egész rendszer összes meghatározásait, avval együtt az egész világot minden alakjaival, magával az istenséggel együtt magában rejtven, magából mindezt kifejleszteni is képes lenne. Ellenokoskodásának sarka természetesen a tiszta lét gondolatának elvontsága, s csak az az egy hiba, hogy az általa diadalmasan megcáfolt tételt soha senki sem állította távolról is, tehát Hegel sem. Ennek tanából azt lehet inkább következtetni, hogy ily alap a föltétlen lény, melynek legesekélyebb, legalsóbb határmánya inkább a tiszta lét, mely azért nem szüli, hanem igényli azt, mint igényli az eredmény az alapot, melyből eredett. Ez igénylése által lesz aztán megindítója a fejlődés folyamatának.

Az épen mondottakkal azon okoskodásai is ki vannak vetkőztetve erejükből, a melyekkel a 4. pont alatt azt akarja bebizonyítani, hogy a tiszta lét nem csak élettelen abstractio, hanem érvénytelen, a valóságra nem alkalmazható fogalom is. Akará tán mondani, hogy magát a valóságban minden további nélkül érvényesíteni nem bíró. Ezen, ki által sem tagadott lételnek bizonyítgatása közben sok át nem értett dolgot összebeszél, adván a létnek oly meghatározását, melynél fogva azt mindentől meg kellene tagadnunk, a mi nem esik érzékeink alá. A végre nyert eredményt így formulázza: „A tiszta gondolat valami érthetőt, gondolható jelent ugyan, azonban a valóságos valóságra nem alkalmazható, neki meg nem felelő, azaz érvénytelen, helytelen, igazságtalan.“ Engedjük meg. De hisz ép azért utasít túl magán, egyelőre ellentettjéhez a nemléthez, továbbra pedig a levéshez, mint mindkettőjük egységéhez. Ez által és közben még vonatkozóvá lesz, s így értekező szerint is érvényessé. Ime minden hiba és fogyatkozás csak a felfogásban van, s nem a tiszta létben.

Az eddigiekben érintetteket tulajdonkép magukban is elegendőknek tekinti ugyan értekező a dialektika hívságos semmisségének kimutatására: kegyeskedik mégis — mintegy kísérletkép — a Hegel-féle rendszer alapjára helyezkedni, s arról vizsgálni meg, ha vajjon nem jön-e ellenkezésbe a dialektika saját alapelvével, vagy az ebből folyó következtetésekkel és egyéb állításaival. E vizsgálódások megkezdésével újra visszatér. Trendelenburggal a tiszta lét gondolatára, hivatkozva arra, a mit már föntebb megmutatott, hogy t. i. az nem előzménytelen fogalom, sőt hogy a lehető legföltétesebb, miután az egész világ létét teszi föl. S ez újságot Hegel ellenében mondja, a ki pedig fen-

nen hirdette, hogy nincs semmi, sem égben sem földön, a mi ép annyira közvetett ne volna, mint a mennyire közvetlen. Fontosabb ennél Trendelenburg nyomán tett azon kérdése, miként lehet a levés, a mi mozgás, a létnek és nemlétnek eredménye, miután ezeknek mindenike nyugvás? Fontosabb, de azért nem megoldhatlan, miután sem a lét, sem a nemlét nem egyáltalában nyugvás. Hisz a lét már második hatványán állítólagosság, s mint olyan, erélyt tanusító, mivelhogy tagadása a tagadásnak. Ebből meg önkényt foly, hogy első hatványán sem vehető egy értelemben a vesztegléssel. Ezért mondja a latin pozitívnek, vagy inkább pozitívitásnak, miben nyilván utalva van némi, a teljes és egyáltalános nyugalmat kizáró tevékenységre. Így a magyar tevőlegesben is. Még világosabb ez a nemlétet, a tiszta tagadást illetőleg, a mi másként, mint a lét ellen irányzódóul nem is gondolható, mely irányzódás pedig a teljes nyugalmat szintén kizárja. Mindezeket meggondolni bizonyynyal érdemesebb lett volna, mint minden további nélkül elsajátítani Trendelenburg ellenvetését, utána mondva ennek, hogy a levés gondolata csak a mozgás szemlélésének közvetítésével születhetik meg, mit ezért a dialektika szabadtalan módon előlegezett.

Nem kisebb önállótlaniságot árul el a dialektika logikai segéd-eszközeinek, a tagadásnak (Negation) s az egységnek vagy azonságnak (Einheit, Identität) bírálatos vizsgálata közben. Elmondván, hogy a dialektikai fejlődésnek és fejlesztésnek hajtó ereje, rugója a tagadás, közelebbi vizsgálatnak veti azt alá, s kiemelvén, hogy a tagadás vagy pusztán logikai, úgy nevezett ellenmondás (contradictio), vagy pedig ellentét (oppositio realis) lehet, kérdi, melyik e kettő közül a dialektikai tagadás.

Mielőtt értekezőt tovább kísérném, kérdem: hol engedte meg Hegel a tagadást illető im e tannak kielégítő voltát? Kérdem pedig azért, mivel csak ha megengedte, mondhatja értekező, hogy annak álláspontjára helyezkedve ostromolja annak elvhűségét s következetességét. Már pedig én úgy tudom, hogy azt sehol sem engedte meg. De nem is engedhette, miután ama megkülönböztetés nem helytelen ugyan, de igenis elégtelen, az oppositio realis magában is különböző levén. Innét meg önkényt foly, hogy a mi róla egyik árnyalatában igaz, nem igaz a másikban, minél fogva magábani különbözőségének kiemelése nélkül róla érvényesen tanítani nem is lehet. A tagadásra s annak mivoltára vonatkozó im e pont egyike a legfontosabbaknak, és pedig nemcsak értekezőnek s mesterének ellenvetéseit, hanem a dialektikai módszert általában tekintve is. Igen mert tisztázása nélkül

lehetlen a tárgyyszerű előhaladás lehető voltának megmutatása. Szabad legyen azért e helyen is megkísérteni kifejlését.

Tiszta tagadás, tehát olyan, a mi ne lenne egyszersmind tevőlegesség is, a valóság világában nincs. Ép azért is mondatik az logikainak, levén pusztán az elvonódásnak szüleménye. A valóság világában hát igenis csak azon tagadás lehető, mely az oppositio realis neve alatt ismértes, mely valamit csak másnak helyére állításával tagad, melyet azért joggal különbözésnek nevezhetünk. De ez ismét többféle lehet. Első alakja az, a melyben egy való áll szemben másikkal, nem pedig egy és ugyanazon lényeg önmagával. Mivel a közvetlenül meglevő valónak fogalma a másra vonatkozást kizárja, mi nélkül pedig valódi különbözés nincs, következik, hogy a valóknak más által kell viszonyíttatniok, hogy különbözetük s ennél fogva egymásra nézve tagadó voltak valódinak bizonyuljon, s ne maradjon csupán csak lehető. E viszonyítást hasonlításnak nevezzük, melynek célja kimutatni az összehasonlított, közvetlenül meglevő valóknak egyezését és eltérését, közvetlen valóságuknak egyik vagy másik határozottságát, vagy ezeknek mindenikét is illetőleg, tehát kijelölni azok minőségének, mennyiségének és módosulatának találkozását és szétesését. Ez egybeméretésben hasonlóknak és hasonlatlanoknak fognak azok bizonyulni egyszersmind. Hasonlóságuk és hasonlatlanságuk alapját egyiránt közvetlen valóságuknak esetleges s már magukban is különböző határozományaik képezik. Mivel e határozományok a valóságéi s ennél fogva egymásra nem vonatkoznak : önkényt foly, hogy egymást ki nem zárván megférnek egymással, s ennél fogva egyszersmind tulajdoníthatók egyazon alanynak. Az ily egymással megférő s egybeméretésük esetére mégis különböző határozományokat különféléknek (diversi) hívjuk, szintén így nevezvén azon valókat is, melyek bennök különböznek, alapjukon térvén el egymástól. Természetes, hogy e különbözés a lényegre nézve külső, s a mily esetleges, épen oly határozatlan is.

Mivel a különbözés, mint viszonyt föltételező, lényeges categoria, vagyis a lényegnek kategóriája, természetes, hogy a közvetlen valóságnak magában s a közvetlenül meglevőknek egymás közt különbözésében ki nem merül. Hisz láttuk, hogy e különbözés csak a vonatkozás hiányának külről pótoltatása által leszen valódivá. Kell hát, hogy a különbözés ugy is mutatkozzék és fogassék föl, mint magának a lényegnek, nem pedig csak külvalóságának különbözése, már aztán akár legyen azon külvalóság ugyanazon, akár más más lényegé. E kényszerűségnek az által tétetik elég, hogy maga a mindig egy lényeg különbözővé leszen megvalósulásaiban, levén azokban nem ugyan más és más, hanem igen is másként és másként. E különbö-

zövé lehetőségének alapja, nem valósága esetleges minőségét, mennyiségét és módosulatát illető határozmányainak, ama valóság jegyeinek, hanem magának a lényeknek tartalmi különbözőségében van. Ép ezért különbözőése rá, t. i. a lényekre nézve nem külső. De nem is esetleges és határozatlan, határozván fölötte tartalma. Más szóval a lényeg csak annyi és azon különbözetre vál, de annyira és arra bizonynyal, a mennyi és a mi tartalmának különbözetességében gyökeredzik. A lényeknek e belső szükségét és határozott különbözését ellenkezésnek nevezzük. Mivel ellenkezésre az egy lényeg megy, s mivel a lényeg fogalma épen a vonatkozáság: természetes, hogy az ellenkezőknek nem csak viszonyíthatóknak, de önkényt viszonylóknak, vonatkozóknak is kell lenniök. E vonatkozásuk, mely eredeti egységüknek bizonyítéka, csak tagadólagos lehet, minél fogva egymást kizárják, úgy hogy ugyanazonegy alanynak egyszersmind nem tulajdoníthatók. Ép azért mondjuk őket ellenkezőknek. A lényeknek megvalósulásában bekövetkező e másként és másként levése az, mit a latin disjunctio-n értünk, az ellenkezők levén a membra disjuncta. Ilyek például az egy nemen belől különböző fajok, melyek, maga a vonatkozó lényeg levén bennök másként és másként megvalósulva, szintugy kizárják egymást, mint, ha ellentettek volnának.

Az ellenkezők különbözőkül vonatkoznak egymásra. Ezt természetesen csak azon esetre tehetik, ha magukban is különbözők, csupán csak magukban különbözőségüknek alapján különbözhetvén egymástól. S ha egymástól különbözőségük az ellenkezésé, ugyan olyannak kell lenni ennek alapját tevő belső különbözőségüknek is. Ennélfogva az ellenkező oldalak mindenike magában is szükségképen ellenkező. Ez ellenkezésük az, mit az ellentét neve alatt ismerünk. Benne tetőzik a különbözőség. Innét van, hogy oldalai tisztán képviselik a különbözőség elemeit, t. i. az egyazonságot és a nem egyazonságot, úgy mégis, hogy mivel ez elemek a különbözőségben egyesülvék, egyikük a nem egyazonság dacára egyazon, vagyis azonos, másikuk meg az egyazonság mellett nemegyazon, vagyis nemazonos legyen, amazt nevezzük tevőlegesnek, emezt tagadónak. Ezek tekintendők hát az ellentét oldalaiul.

Viszonyukat tekintve következő határozmányok folynak a mi voltukat illetőleg előadottakból.

Mivel mindenik ugyanazon lényeknek másként léte, azért benne egyek. Ezért alatt és fönt egyez a magassági irányzatban, ellen és bárát az érdekltségben, apa és fiu a vérségben. Egyek annyira, hogy egyiknek léte a másikat is teszi egyszersmind.

Mivel azonban bennük azon egy lényeg van ugyan, de a különbö-

ség elemeit képviselve következik, hogy egyiküknek léte a másikuknak nemléte. Innét az alatt nem lehet ugyanazon vonatkozásban fönt is, az ellen, mint olyan, egyszersmind barát s az apa fiu is, mindig ugyanazon vonatkozásban értve.

Végre mivel egyikük az azonságot, másikuk meg a nemazon-ságot képviseli, mindenküknek megvan a másikkal nem közös, különös jelleme; lévén a tevőleges a magában egyenlős vonatkozásában ép annyira egyenlőn maradó, mint mást egyenlőn hagyó; a tagadó pedig a magában egyenlőtlen, azért vonatkozva sem egyenlőn nem maradó, sem mást egyenlőn nem hagyó.

Az ellentét példáiul ép úgy szolgálhatnak az ellenkező fajokon belőli ivar különbségek, mint az ellenkező göncölösségi hatalmakon belől mutatkozó s valóban a tevőlegességet és a tagadólagosságot képviselő különbségek s így tovább.

Épen mivel az ellentét nem csak egy és ugyanazon lényegen belől fejlik ki, mint az ellenkezés, hanem azon egy lényegnek minden mással ellenkező, teljesen határozott különbségéből s mivel ennél fogva azok egyikének léte a másikáé is: következik, hogy egyikük sem lehetvén a másik nélkül, egymás nélkül nem is gondolhatók. Ennél fogva egymástól elszakítottságuk elleanmondás levén, a valóságban s a gondolatban egyiránt igénylik egymást, s ezzel coneret egységüket. Igényelik eredeti egységük alapján s nevében.

(Vége köv.)

Kerkapoly Károly.

Ereklyék Kazinczy Ferenc után.

Professores collegii hujus*) Joan. Szentessi, Steph. Szentgyörgyi Gabr. Filep Örv. et Mart Szilágyi cum Juventute curis suis concredita obviam magnis his hospitibus processerunt. Constiterunt prope ad pontem Petrahoviensem. Joan. demum Szentesi prius Episcopum Agr. dein vero supr. nostrum ctem dictionibus his salutavit; quae postea una cum carminibus subjunctis per me Franciscum Kazinczy, qua Juventutis non togatae primum membrum Episcopo et s. comiti traditae fuerunt. Responsum Episcopi hoc fuit. Virtus ista, quam Dnus pro themate dictionis suae assumpsit, filia est alterius illius virtutis, quam Dnus noster Jesus Christus his verbis in Evangelio nobis inculcat: Estote mansveti sicut ego sum. Quae si hucdum

*) Sárospatak.